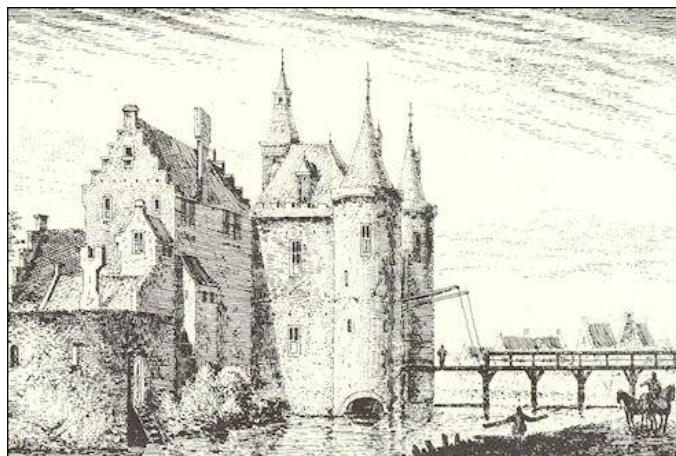
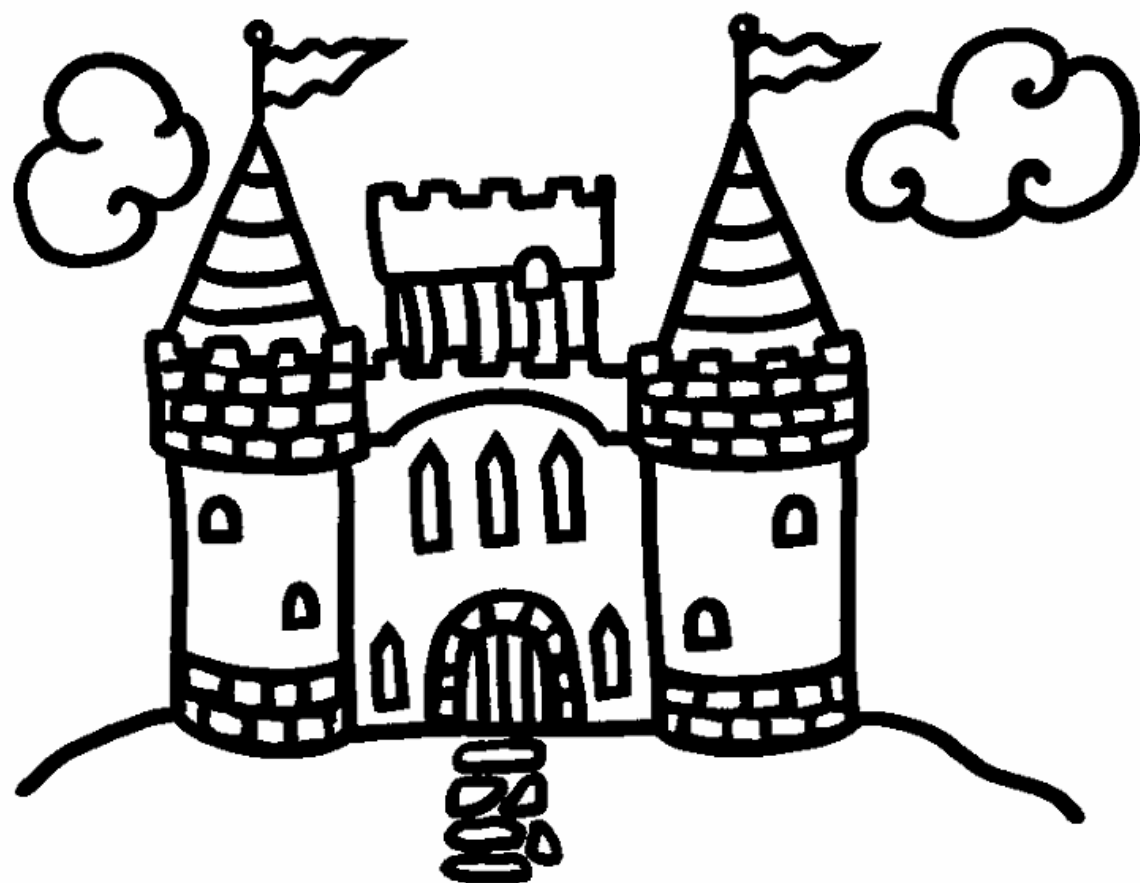




ADELLIJK WONEN EN WERKEN

Kastelen in de Metropool Regio Eindhoven

© Jan Wierds



Inhoud

Voorwoord	6	Geldrop	42
Inleiding	7	Gemert	50
Wanneer is er sprake van een kasteel	8	Heeze	54
Kastelen in de MRE	10	Helmond	61
Asten	12	Laarbeek – Croy	68
Deurne – Klein kasteel	16	Laarbeek – Eikenlust	76
Deurne – Groot kasteel	20	Nuenen – Soeterbeek	80
Eindhoven	24	Oirschot – Baest	83
Eindhoven – De Burgh	28	Oirschot – Beijsterveld	89
Eindhoven – Eckart	34	Verantwoording en noten	93

Voorwoord

Dit boek is geen historisch naslagwerk. Het geeft in grote lijnen de geschiedenis van de nog overgebleven kastelen of de ruïnes daarvan in de Metropool Regio Eindhoven weer. Er is gebruik gemaakt van historisch materiaal, zoals feiten en prenten, met bronvermelding. Het leeuwendeel van de historische informatie is verkregen uit: Kastelen in Brabant: “van burcht tot landhuis” en Middeleeuwse kastelen van Noord Brabant door Anton van Oorschot.

De vroegere foto's van kasteel Eckart en De Burgh zijn verkregen door de bereidwillige medewerking van de stichting Eindhoven in Beeld. De recente foto's zijn eigen productie.

Dank aan het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven voor de hulp naar het zoeken van het historisch materiaal.

Dank aan Huub Jacobs van de stichting Eindhoven in Beeld voor de vroegere foto's.

Dank aan mijn echtgenote Roos voor de taal correcties.

Eindhoven, januari 2018.
Jan Wierts.



Inleiding

In de middeleeuwen kenmerkte de bestuursvorm in deze regio zich door een feodale onderverdeling van het overheidsgezag. Dit uitte zich in het bestaan van zogenaamde heerlijkheden. De centrale persoon van de heerlijkheid was de eigenaar van rechten de heer of de vrouwe. De heren of vrouwe fungeerden als leenman van een hogere heer. Deze hogere heer kon een hoge edelman zijn, die zelf weer als leenman optrad namens een koning of keizer.

Veel heerlijkheden waren in handen van de adel. Ook regenten schaften heerlijkheden aan, zij voegden dan vaak de naam van de heerlijkheid aan hun achternaam toe.

Het bezit van een heerlijkheid is iets anders dan het bezit van grond. Het bezit van een heerlijkheid gaf de eigenaar slechts bepaalde rechten. Het kon zelfs voorkomen dat de heer geen grondbezit in zijn heerlijkheid had. Met heerlijkheid werd dan het gebied aangeduid waar die rechten betrekking op hadden. Binnen de heerlijkheid was de heer gerechtigd om lokale overheidsdienaren en gezagsdragers (zoals een meier, baljuw of schout) te benoemen. Met name het benoemen van deze ambtenaar (een soort burgemeester, politiecommissaris en kantonrechter in één persoon verenigd) gold als een belangrijk recht, aangezien dit

inkomsten (uit rechtspleging en boetes) met zich meebracht. Op zich had de heer het recht zelf als meier of schout op te treden, maar veelal lieten de heren zich vertegenwoordigen door een door hen benoemde schout. Door de controle over het schoutsambt en de lokale rechtspraak, kon de heer zich in zijn heerlijkheid als een kleine potentaat gedragen.

De vrede van Munster in 1648 maakte een einde aan de tachtigjarige oorlog en aan deze feodale bestuursvorm. De Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden kreeg als soevereine staat de bestuurlijke zeggenschap over de heerlijkheden. Brabant werd een zogenaamd Generaliteitsland, als onderdeel van de republiek der Verenigde Nederlanden. De daarop volgende decennia verarmde de adel omdat ze veel belasting moesten betalen. Kastelen die tijdens de tachtigjarige oorlog in tact waren gebleven, werden niet meer onderhouden. Uiteindelijk raakten er veel in verval of werden gesloopt.

Van de ruim vijftig kastelen of adellijke huizen in het MRE gebied zijn er nog een tiental gedeeltelijk of geheel in tact.

We zullen in dit boek zien hoe ze de tand des tijds hebben doorstaan en welke functie ze heden ten dage vervullen.

Eindhoven, januari 2018.

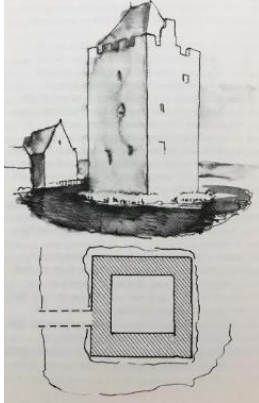
Wanneer is er sprake van een kasteel?

In de tijd dat veel kastelen werden gebouwd, bestond dit woord nog niet. Wat we nu kasteel noemen werd in de middeleeuwen vaak aangeduid met burg, borg of huys. De criteria om een bouwwerk kasteel te noemen hebben enerzijds te maken met het feit dat het bouwwerk versterkt moet zijn en anderzijds, maar niet altijd, dat het werd bewoond door iemand van adel.

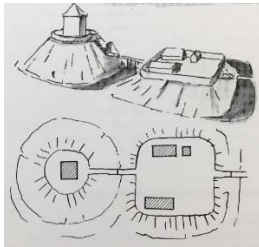
Het recht om een kasteel te laten bouwen behoorde toe aan de koning of de keizer. Hertogen en graven hadden soms een afgeleid recht om deze bevoegdheid toe te passen. Een voorbeeld van dit laatste is het kasteel in Gemert. Van de meeste kastelen is het ontstaansrecht echter niet bekend. Vermoedelijk zijn ze in een periode van een machtsvacuüm ontstaan. Dat gebeurde dan door een lokale grootheid die geen schrik had voor de represailles van de heersende zwakke landsheer. De middeleeuwse maatschappij had een sterk gelede sociale opbouw. Het feodale stelsel maakte een groot onderscheid tussen de maatschappelijke klassen en standen en de leenverhoudingen.

De klasse had te maken met de plaats op de maatschappelijke ladder waar men door de geboorte stond. De leenverhouding had te maken met de bezittingen. Daarnaast was er natuurlijk nog de geestelijke stand, maar die had een geheel eigen en machtige plaats in die tijd.

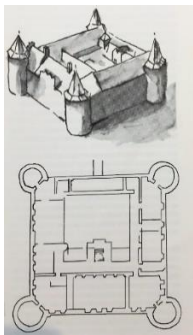
Oorspronkelijk was een kasteel een weerbaar huis met torens en dikke muren en schietgaten. Gewoonlijk was er een gracht omheen met een valbrug. Deze vorm hield stand tot in de 13^e eeuw. Toen werden er kastelen gebouwd met een woonfunctie. De meest eenvoudige vorm hiervan was de 'woontoren'. De kern van dit verdedigingswerk bestaat uit een vierkante toren. De muren zijn één en soms wel drie meter dik. Hij is gelegen op een eilandje omgeven door een gracht. Het Groot-Kasteel van Deurne is een voorbeeld van een woontoren.



Woontoren¹



Motte-kasteel¹.



Vierkante toren¹.

Na de woontoren ontstonden de zogenaamde motte-kastelen. Deze ronde kastelen werden gebouwd op kunstmatig opgeworpen heuvels en omringd door water.

Kasteel Eymerick, de voorganger van het huidige kasteel Heeze was een motte- kasteel.

Om de onoverzichtelijkheid van de ronde burchten te verhelpen, bouwde men uitspringende torens aan de buitenkant van de ronde muren. Later trok men de muur tussen de torens recht en zo ontstond de vierkante toren. Het kasteel van Helmond is hier een voorbeeld van. De torens aan de voorzijde hadden aanvankelijk kantelen. In de 17^e eeuw kregen ze een spits.

Toen de adel in de 16e eeuw de militaire macht begon te verliezen hadden de burchten geen waarde meer als vesting. De dikke muren waren niet bestand tegen het buskruit. De edellieden bleven er wel wonen. De vesting werd een buitenhuis. De kastelen werden, naar gelang de tijd, opgesierd met trapgevels, poortjes, enz.

Na de vrede van Munster in 1648 veranderde het bestuurlijke landschap. Daarmee veranderden de inkomsten en de rol van de adel. Ze konden hun kastelen niet meer onderhouden en ze moesten ze verkopen of teloor laten gaan.

In de Metropool Regio Eindhoven hebben ruim 50 kastelen gestaan. Anno 2018 zijn er nog 12 fysiek aanwezig. Vele daarvan hebben een nutsfunctie gekregen.

Kastelen in het MRE gebied

De Metropool Regio Eindhoven (MRE) omvat de volgende gemeenten:



Asten, Bergeijk, Best, Bladel, Cranendonck, Deurne, Eersel, Eindhoven, Geldrop-Mierlo, Gemert-Bakel, Heeze-Leende, Helmond, Laarbeek, Nuenen ca., Oirschot, Reusel-De Mierden, Someren, Son en Breugel, Valkenswaard, Veldhoven en Waalre.

Onderstaand een opsomming ² van de kastelen of adellijke huizen die er niet meer zijn binnen dit gebied.

- | | |
|--------------|--|
| Asten: | Huis ten Perre stond in de omgeving van de Slotweg. |
| Bergeijk: | Huis ter Poorte stond waar nu de straat Lijnt is.
Kasteel op de Maai is niets meer van bekend. |
| Bladel: | Hof te Bladel was een versterkte hoeve.
Hof ten Vorsel was een adellijk huis gelegen aan de Ten Vorsel. |
| Cranendonck: | Kasteel Kranendonck lag ter plaatse van Cranendonck 1 in Soerendonck. |
| Deurne: | Hof ter Vloet was een blokhuis met enkele hoeven.
Stakenborch was een versterkte woning aan de Liesselseweg. |
| Eersel: | 't Hof te Eersel was een kasteel waarvan het bestaan onzeker is. |
| Eindhoven: | Aalst had een kasteel aan de Prof. Holstlaan waar nu de High Tech campus is.
Blaarthem, dit kasteel was gelegen aan de huidige kasteellaan in Gestel.
Coudenhove/Beauregard stond vanaf de 16 ^e eeuw waar nu het Wasvenpad is.
Gagelbosch heeft gestaan ter plaatse van het huidige Gagelboschplein.
't Hof waar nu de Wasvenboerderij is in het Hofke. |